

TriaNon (történeti és politikai pszichológiai elemzés)

(Előszó: Legyen-e öngyilkos azért az ország, hogy ne haljon meg?) Ha Trianon néhány történeti és politikai pszichológiai sajátosságát szeretném (vázlatosan) föltárni = *diagnosztizálni*, akkor az elemzés elkezdéséhez *Apponyi Albert* híres trianoni védőbeszédéből ezt a mondatot érdemes idéznem:

„*Ha Magyarország abba a helyzetbe állíttatnék, hogy választania kellene ennek a békének elfogadása vagy aláírásának visszautasítása között, így tulajdonképpen azt a kérdést kellene feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.*”¹

Ez az egy mondat is tömör összefoglalása annak a bonyolult összetett történeti és politikai konfliktusnak, amit a „Trianon” szó/fogalom a magyarság kollektív emlékezetében jelent: ezt *Trianon-traumának* is nevezhetjük.

(*Miről lesz szó?*) Elemzésem során a Trianon-trauma kollektív pszichológiai sajátosságának néhány összetevőjét igyekszem bemutatni. A pszichológiai alapfogalmak – *trauma* és *kollektív trauma* – meghatározása után a lélektani értelmezést a történeti-politikai konfliktusok világában próbálom meg alkalmazni/kiterjeszteni. Ennek során a „*Trianon-játzsma*” korabeli és jelenkori, sőt jövőtől várható fejleményeit is – ha csak vázlatosan is, ám kísérletező megfontoltsággal – megpróbálom szétszálazni. Mindezt az-za a szándékkal teszem, hogy elemzésem *diagnosztikus* megállapításai egyben *terápiás* javaslatok is legyenek.

I.

A trauma elementáris, elsöprő és mély érzelmi megrázkódtatás

A *trauma* a fogalom eredeti, klinikai/orvosi jelentésében fizikai és/vagy lelki *sérülés*, amely hosszabb időn keresztül fejti ki hatását. A *pszichés trauma*: túlterheli a normális szabályozó és integráló/integratív működéseket, a személyiséget jellemző rendezett és (ön)kontrollált viselkedés lazul, szétesik; *regresszió* is jelentkezhet. *Veszteségek* (hozátartozó halála, sikertelenség, kudarc stb.) nyomán is gyakran jelentkezik a trauma. A hatása patológikus, mert az egyén nem tud vele megbirkózni, magatehetetlenné válik, zavart okoz a személy valóságérzetében és pszichológiai jóllétében. A személyiség egészséges fejlődése szempontjából ezért nagyon fontos a trauma feldolgozása, amely így az én megerősödéséhez, jobb megküzdési stratégiákhoz és magasabb stressz-tűréshez vezet.

Az én elemzésemhez ugyan ezek a jelentésváltozatok is szükségesek, ám tágabb összefüggésben: a *történeti és politikai körülmények pszichológiai hatásait igyekszem értelmezni*. Ezért definiálom a *történeti-politikai traumák* fogalmát is: a történeti-politikai trauma nem más, mint a *történeti-politikai veszteségek kollektív emlékei*.² Traumát tehát nem csupán az egyén élhet át, hanem társadalmi nagycsoportok is: ez a *kollektív trauma*.

Mint minden trauma, a történeti-politikai trauma is elementáris, elsöprő és mély érzelmi megrázkódtatás. A kollektív trauma jellegzetessége, hogy az általa kiváltott érzelmi reakciókhoz nem szükséges a személyes átélés: évtizedekkel, sőt évszázadokkal később is képes hatást gyakorolni a társadalmi nagycsoport tagjaira – különösen akkor, ha időközben a közösségnek nem sikerült a traumát feldolgozni.³

(*A trianoni béke (?) – diktátum: kollektív trauma és (nem)feldolgozása*) Magyarországot – más nemzetekhez hasonlóan – számos traumatikus esemény érte történelme során. A távoli történeti múlt már homályba vesző emlékeit most mellőzve,⁴ ha csak a közelmúltból, a 20. század néhány, igencsak traumatikus történeti-politikai eseményét idézem föl:

- az I. világháborút, elvesztését, következményeit, köztük elemzésünk tárgyát: a trianoni békediktátumot;
- a II. világháborút és annak következményeit: köztük a magyar holokausztot, az újabb békediktátumot, a kommunista diktatúrát stb.

– akkor nem kétséges: a traumatizáció és újratraumatizálódás olyan mély sebeket ütött a magyarság kollektív emlékezetében, amelynek nem véletlenül vált meghatározó szimptomájává az áldozati szerep.⁵ Ez a máig tartó áldozati szerep viszont több szempontból is történeti és politikai mentálhigiénés probléma: pszichés egyensúlytalanság jele és fenntartója – rögzíti a kollektív lelki zavart. Ráadásul úgy, hogy a következő traumák mintegy ráépül(het)nek: *trauma-torlódások* is kialakulhatnak, ami viszont tovább gerjeszt(het)i az egyébként is meglévő és burjánzó különböző (többnyire hamis) *történeti-politikai játszmákat* is.

(*Trauma-torlódások és politikai játszmák*)

- Az 1989/90-es rendszerváltás traumái időben mintegy „vissza” és „előre” is torlódva már elfeledettnek vélt – mert megoldatlan – politikai konfliktusokat támasztottak/támasztanak fel a jelenkori politikai vitákban.⁶
- „*Trianon-játszma*”: az eredeti történeti-politikai sokk (a trianoni diktátum, az országcsönkítés stb.) által gerjesztett *feszültség redukciója*, olyan „megoldások” ígéretével, amelyek inkább csak politikai taktikai, s kevésbé stratégiai célokat szolgálnak – ám attól „játszmák”, hogy a taktika könnyen átbillenhet a stratégia látszatába.

A trianoni békediktátum után ilyen játszmák uralták a magyar politikai nyilvánosságot: a revíziós, az irredenta törekvések nagyon is érthetőek voltak, miközben belpolitikai feszültségsökkentő és legitimációs funkcióik is jelentősek voltak.⁷ – Az 1945 utáni, különösen a kommunista diktatúra világában viszont a jogos nemzeti sérelmek tagadása még inkább elfojtotta a stratégiai megoldás-keresés lehetőségeit. Ez az „elfojtó” megoldás-illúzió él tovább az Európai Unió „demokratikus” keretei között is.⁸ – Ezeknek a hosszú, évszázados történeti-politikai és társadalomlélektani-politikai pszichológiai konfliktusos (olykor patológikus) folyamatoknak a feltárására, elemzésére én most, ebben a tanulmányomban, nem vállalkozom.

II.

A „Trianon-játszma” néhány fontos előzménye

Trianon: az I. világháború lezárásának magyar történeti dátuma és helye.⁹ Az én elemzésem szempontjából azonban ez a név, hely és idő olyan *szimbolikus erőter*, amelyben a magyar sors pszichológiája is benne volt – máig ható erővel.

Az alábbiakban ennek néhány jellegzetességét igyekszem kimutatni.

A békekötés dramaturgiája. – A győztes antanthatalmak már 1919-ben aláírták a vesztes Németországgal, Bulgáriával és a köztársasági Ausztriával a békeszerződéseket: ezekben rögzítették a vesztesek hadseregeik engedélyezett létszámát, az anyagi jóvátétel részleteit és az új államhatárokat.

Mindeközben a szintén köztársasággá váló Magyarországon a kaosz kavargott: a Károlyi Mihály nevével fémjelzett népköztársaság, a bolsevista Magyarországi Tanácsköztársaság, majd az azt felváltó Peidl Gyula szociáldemokrata/szakszervezeti, illetve Friedrich István ellenforradalmi kormányai szinte örvénylő kavardással egymást váltották. A belpolitikai zűrvartartéza a külpolitikai következmény: az antant hatalmak egyik kormányát sem ismerték el – és ami ebből (is) következett: meg sem hívták őket (egyiküket sem, tehát a „magyarokat”) a párizsi béketárgyalásokra.

Huszár Károly miniszterelnök vezetésével 1919. november 24-én alakult meg az az úgynevezett koncentrációs – a kommunisták kivételével minden pártot magába foglaló – kabinet, amelyet végül a győztesek elfogadtak és meghívtak a békekonferenciára.

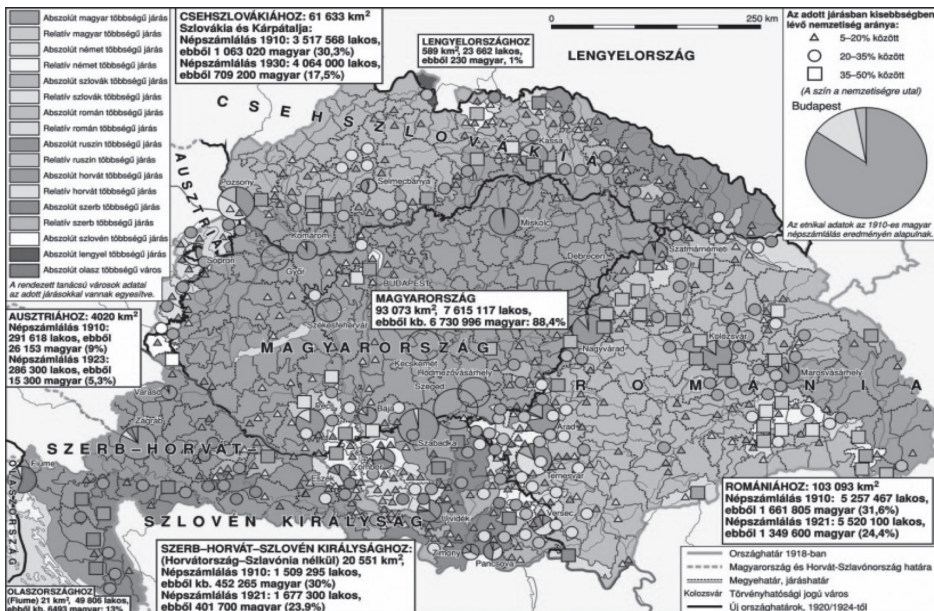
A Huszár-kormány decemberben döntött úgy, hogy a csaknem hetvenéves *Apponyi Albert* gróftól nevezi ki a magyar béke delegáció vezetőjének. A minisztereknek arról is dönteniük kellett, hogy a delegáció párizsi tartózkodásának finanszírozásához banki hitelt vesznek föl, mert az államkincstár annyira üres volt, hogy erre sem volt készpénz.¹⁰

Ez a helyzet jól jellemezte az akkori zavaros és szinte kezelhetetlen állapotokat.

Ami ennél is fontosabb: a zavaros belpolitikai körülmények, a gazdasági összeomlás, a legitím magyar politikai vezetés hiánya és számtalan következménye csak valamiféle szürreális előjátéka volt annak a reménytelen politikai színjátéknak, amit Apponyi Albertnek kellett előadni/eljátszania. Apponyi Albert ugyan meggyőző volt, nemcsak több nyelven sziporkázott: a tények, az adatok, a tudományos és történeti-politikai érvek terén is felkészülten érvelt. – *Az antant a nagyhatású szónoklat ellenére feldarabolta a Szent István-i Magyarországot.*¹¹

Íme, az eredmény:

A trianoni határok és a történelmi Magyarország demográfája¹²

Miért történt mindez? A válaszhoz szálazzunk szét néhány tényező; olyan összefüggéseket, amelyek a közvetlen előzményekből (is) értelmezhetőek.¹³

(Politikai cselekvések és politikai vezetők: 1916–1918 – és utána is¹⁴ [történelmi szociálpszichológiai összefüggések]) A mindent meghatározó politikai cselekvések terepe a Nagy Háború volt.

A pszichológiai konfliktuselemzés szempontjából ezt a kérdést teszem föl: ha Trianon meg is történt – a végzetes történeti-politikai sorscsapás miképpen is volt kódolva az előzményekben?¹⁵ A sok irányból kereshető válaszlehetőségek közül én most azonban csak egy pszichológiai értelmezéshez szükséges kérdést fogok feszegetni: *háborús konfliktus viszonyai között vajon a kompetitív és/vagy a kooperatív konfliktuskezelés az eredményesebb-e?*¹⁶

Kompetitív és/vagy kooperatív konfliktuskezelés. – A *kompetitív konfliktuskezelés* nyereségmaximáló, „vagy-vagy” alapon szemléli a világot, a „másik” megsemmisítésére tör. Ez legtisztábban a háborús viszonyokban bontakozhat ki. Nemcsak a személyes csetepatékban lehet így (is) „győzni”, de ez a fajta mentalitás a politikai játszmák világában is érvényesül(het). A politikai konfliktusok a valóságos háborúkban aztán a szó szoros értelmében a „másik” fizikai/gyilkos megsemmisítésére is tör/het. – Az „alkalmas” politikai döntéshozó: agresszív mentális készenléti állapottal elszántan küzd a „győzelemért”. A Nagy Háború meghatározó politikai döntéshozói közül Georges Benjamin *Clemenceau* (1841–1929) ilyen politikai személyiség volt: ezt már a kortársai is így látták – ő volt a Tigris. A francia nagyságtudat tökéletes megtestesítője és győztes érvényre juttatója volt: aki a németek teljes elnyomásában látta a francia állam biztonságának és gazdasági felemelkedésének zálogát.¹⁷

A *kooperatív konfliktuskezelés* a megegyezést helyezi előtérbe, az „is-is” helyzeteket, megoldásokat keresi. Ezekben a helyzetekben kiválóan képes manőverezni, mert igyekszik megtalálni az eltérő érdekeltségek, személyek és ügyek közös érintkezési felületeit. Nem élezi az ellentéteket, mert inkább a „békés” megoldásokat kedveli. Politikai vezetőként is az építés, a fejlesztés, a haladás, a reformok híve. Szocializált és nem pusztán önérvényesítő hatalommotiváció jellemzi. A „béke” az ő igazán otthonos terepe – nem a háború. A háborús körülmények között is persze szükséges a kooperáció, de csak a „mi” világán belül, mert mindent felülír ilyenkor a „mi” versus „ők” között feszülő konfliktus.

Károly (1887–1922) – osztrák császár és magyar király¹⁸ – az itt csak vázlatosan jelzett konfliktusos erőterben döntően a kooperatív konfliktuskezeléseket preferálta, a kompetitív konfliktushelyzetekben viszont a vesztes játszmákba sodródott: *a Tigris széttépte és fölfalta*. Azaz például és többek között békekötési kísérletei, így a Sixtus-afféerként elhíresült próbálkozása is, sikertelen volt – ám *a kiegyensúlyozott béke lehetőségét mégis ez a kooperatív konfliktuskezelési ajánlat jelezte, nem is akármilyen horderejű alternatíva eshetőségével*. Az időben megkötött valódi béke/szerződés nem melleleg ugyanis az USA túlzott megerősödését (is) megelőzhette volna.¹⁹

Veszteségminimalizálás: kompetitív és kooperatív. – A konfliktuskezelés a veszteségminimalizálással is eredményes lehet – az „eredmény” ebben az esetben persze nem a „győzelem”, hanem: a szomatikus/testi és materiális *túlélés*. Ehhez is azonban erő, határozottság és koncepció szükséges: a kompetitív és kooperatív konfliktuskezelésnek az éppen adott helyzetben releváns *hibridizációja*. Ez háborús körülmények között nem elhanyagolható eredmény. Két magyar politikai vezetőt elemzek, akik szinte paradigmikus példái a veszteségminimalizálás történeti/politikai alternatíváinak: az *(ön)destruktív* és a *konstruktív* veszteségminimalizálás két korabeli magyar példáját mutatom be (vázlatosan).

Károlyi Mihály (1875–1955): az (ön)destruktív veszteségminimalizáló – aki miniszterelnökként (1918. okt. 31. – 1919. jan. 11.) és államfőként (1919. jan. 11. – márc. 21.) is csak *sodródott* a valóban kaotikus eseményekkel. Pacifizmusa, vagyis az antanthalmakkal való feltétlen megegyezési hajlandósága, egy politikai vezetőől jószerivel szokatlanul naiv bizalma a wilsoni békeajánlatokban és a nemzetiségi vezetők jóindulatában, azt jelzik, hogy Károlyi kooperatív igyekezete a veszteségminimalizálás helyett (szándéka ellenére) a teljes szétesés és szétbomlás irányába taszította az országot. A politikai vezetés kompetitív játszmáiban is veszített, s amikor ez számára is világossá vált: „átadta” a hatalmat – a kommunistáknak.²⁰

Horthy Miklós (1868–1957): a konstruktív veszteségminimalizáló. – Károlyi Mihállyal ellentétben Horthy Miklós nem sodródott a kaotikus eseményekkel, hanem: *alkalmazkodott*. Ferenc József szárnysegédjeként „labanc” volt, IV. Károlyt is hűségéről biztosította. Ám éppen akkor, amikor az uralkodó erre a hűségesküre is számítva visszatért (a már megcsonkított, a trianoni) Magyarországra azzal a szándékkal, hogy visszavegye az első számú politikai vezetői hatalmat, azaz a Magyar Királyság legitim uralkodójaként folytassa politikai tevékenységét²¹ – *Horthy Miklós megszegte esküjét*: nem adta át a hatalmat a legitim uralkodónak. Horthy Miklós azonban nem valamiféle kicsinyes hataloméhségtől vezérelve volt eszközöző, hanem az országmentés stratégiai érdekeit mérlegelve cselekedett így. Ha nem ezt teszi, akkor a zsákmányéhes kisantant államok vezetői parancson adtak volna hadseregeiknek a trianoni Magyarország megszállására, ami viszont gyakorlatilag a maradék ország teljes pacifikálását, azaz megszüntét és felszámolását, afféle (Clemenceau által egyébként is preferált) „kathágói békét” jelentett volna.²²

Horthy Miklós tehát nem adta át a hatalmat a legitim uralkodónak. Sőt IV. Károly másodszori visszatérési kísérlete után – amikor katonai ellenállás is kifejtett – „kurucos” huzzárvágást is alkalmazott: a képviselőház megszavazta a Habsburg-ház trónfosztását (1921. november 6-án), de az ország államformáján nem változtattak. Afféle ideiglenes kényszermegoldásként létrehozták a „király nélküli királyságot”, és Horthy Miklóst kormányzóvá választották. A király nélküli királyság: *csonkolt hibridizáció* – *de a túlélést biztosította*. Ráadásul Horthy szilárd antikommunista beállítottsága miatt az antant nagyhatalmi politikai vezetői (elsősorban az angolszász, de még a francia diplomácia is) jobban bíztak benne, mint a baloldali, egyre inkább kommunista-szimpatizáns Károlyi Mihályban. És még egy tényező növelte Horthy Miklós politikai alkalmasságát: valódi és tapasztalt, harcedzett katonai vezető volt.²³ Ez elsősorban a belpolitikai erőterében volt fontos: a kollektív veszteségminimalizálás esélyét növelte az „erős vezető” képze.²⁴ Ráadásul – paradox módon – ekkor vált az ország teljesen önállóvá, függetlenné, ám ehhez a régen várt *magyar szabadsághoz* nem az öröm, hanem a kiszolgáltatottság, a tehetetlenség kollektív traumája társult. IV. Károly tehát több szempontból is csak vesztes lehetett volna, ha netán sikerült volna a visszatérése az egyébként Horthy Miklós által sem vitatott legitim uralkodói szerepéhez. Ám az is valószínű, hogy IV. Károly hajlandósága szerint sem lett volna „erős vezető”, hanem – „demokratikus” (még talán „magyar” is). Károly habitusa inkább polgári/civil volt – nem pedig militáns, agresszív. A Szent Korona-tan alkotmányjogi konstrukciójában *implicité* benne lévő „szakrális köztársaság”-eszmét valószínűleg megkísérelte volna kibontani, valamennyire (bizonyára fokozatosan, reformok útján: békésen) megvalósítani: *explicitté* tenni.

Nem ez történt.

A történeti politikai realitások a kompetitív örvénylés (ön)pusztító démonait szabadították rá a világra – így persze Magyarországra is: *vesztettünk*.

A következőkben ezt a veszteséget veszem (a szó szoros értelmében) szemügyre – térdépek segítségével is.

III.

Ami elveszett – örökre?

(Magyar Királyság – pszichogeográfiai és pszichohistóriai nemzetkarakterológia)

Magyarország a Kárpát-medencében:²⁵ organikus térfoglalás és térkitöltés.

Teleki Pál szerint: „A magyar Duna-medence egyike Európa nagy tájainak. Egysége minden térképen szembeötlő egység, s ugyanakkor központi nagytáj, amely peremtájakat elválaszthatatlan egységbe foglal. Egymást kiegészítő s egy egészben teljessé levő tájnak összessége, egyedisége, egyénisége. Hazájává lesz egymással egyetértésben élő, mezei és erdei, szántóvető és állattenyésztő népeknek, síkságok, dombok és hegyek lakóinak, őslakóknak és később bevándorolt telepeseeknek, különböző nyelvű és szokású népcsoportoknak, mert a résztájak egymásba fonódnak, közösek az utak és piacok, az egymást kiegészítő és egymással egybefont tájak termelésének cserehelyein egymásba futnak és fonódnak az érdekek, és ismerősökké, rokonokká, sokban egyforma felfogásúvá válnak az emberek, átveszik egymás szokásait, egymás ízlését. Ennek a feladata, természetszerűen folyamatnak átértékelése a Szent István-i gondolatnak, állameszmének és irányításnak egyik alapvető tényezője. Így értelmezték ezt az ország legjobbjai öntudatosan vagy öntudatlan magyar érzésből újra meg újra, így is kell ezt értelmezni.”²⁶

Ottlik László írja: „Magyarország politikai szerkezete nem egy népnek más népek fölötti uralmán alapult, hanem egy civilizációs eszmén: a nyugati kultúra határán fekvő egységes földrajzi területet, a Kárpátok medencéjét egy nyugati szellemű keresztény királyság politikai abroncsába fogni.”

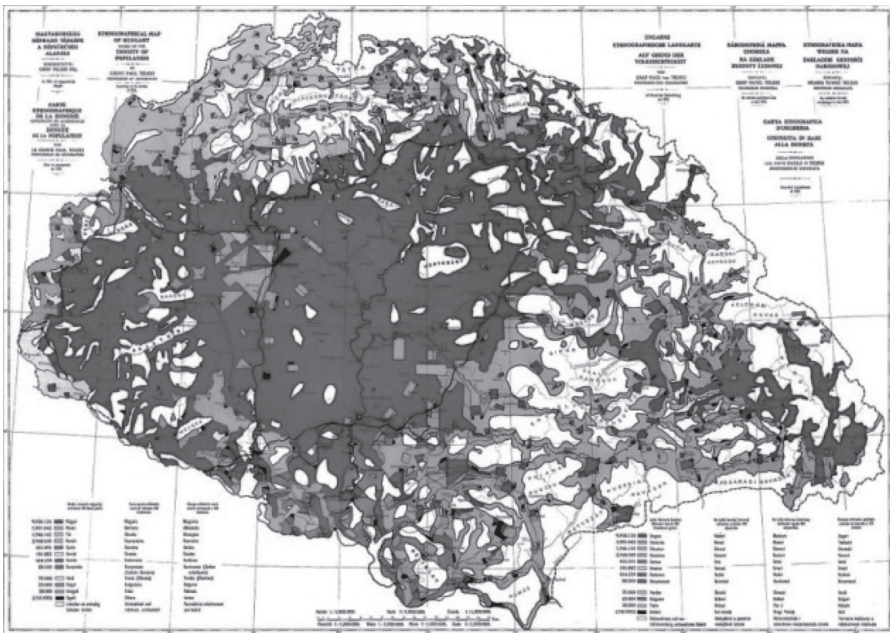
„A Kárpátok medencéjének mint területi egységnek egyetlen politikai keretbe foglalása, s ennek a területi impériumnak a magyar szabadságésszmével való kitöltése: ez a magyar állameszme, nem pedig egy népek uralma más népek felett.”

„Az egy geo-ökonómiai térhez tartozó népek sorsközösségének elemi tényéből kell kiindulni, abból, hogy ezek a népek szükségképpen összetartoznak, mert egymásra vannak utalva; a másik – összetartozó népek egyenlő szabadságának az eszméje az ősi magyar jogeszmé: az una eademque libertas. Az ősi federális elemek (vármegyarendszer, a Szent Korona országai) megadják a lehetőségét a területi államtagozódásnak.”²⁷

(A re-vízió: a történeti-politikai terápia (lehetősége)) A revízió eszméje tehát: *re-vízió*. Vagyis az nem lehet megoldás, ha a nyers érdekérvényesítés pusztá hatalomtechnikai igazságtalanságait szeretnénk módosítani, sőt megszüntetni – ami igazságérzetünknek egyébként megfelelne –, hanem *a pszichogeográfiai táji/népi és állami szerveződés organikus eszméjének politikai gyakorlata* lehet(ne) az itt található történelmi/politikai traumák terápiájának lehetősége = a *re-vízió*. Azaz: „visszamenőleg mindazt revidálni kell, ami csupán organisatorikus beavatkozás, ami a fejlődés egyes szakaszait merev formákban tartotta meg, ami kiélesítette és állandósította az ellentéteket. De éppígy *fel kell újra tisztán ismerni és meg kell őrizni mindazt, ami szerves, ami természetszerű volt a fejlődésben.*”²⁸

Teleki Pál és munkatársai ezért elkészítették a trianoni béketárgyalásokra ezt a térképüket is:

A Magyar Királyság etnogeográfiai viszonyai²⁹

Ez a térkép *pszichogeográfiai koncepció* is: jól mutatja a béke lehetőségeit. Például azt, hogy *az etnikai viszonyok-konfliktusok humánökológiai rendezőelve: a mellérendelés* – erről szóltak főntebb a Teleki Pál- és Ottlik László-idézetek. *A nemzetépítés = politikai*

*konszenzus és egység: a Szent Korona-eszme révén.*³⁰ Ez az a hagyomány, amit a trianoni diktátummal szétverték az első világháború győztes hatalmai. De még a természetes *természeti határokat* sem vették figyelembe.

Kárpát-medence és (Nagy-)Magyarország:³¹

Ez a térkép szintén egyfajta *pszichogeográfiai látlelet*: több száz népszámlálási adatot és statisztikát összesítő térkép. A térkép készítőinek az volt a célja, hogy vörös pontokkal szerepeltesse azokat a városokat, településeket, ahol legalább ezer főnél többen laknak.

Már elsőre szemet szúr, hogy egyes országok szinte teljesen egybefüggő piros területből állnak. Ilyen Németország, Olaszország, Dánia, Hollandia, Luxemburg vagy épp Belgium.

A ritkábban lakott észak- és kelet-európai területeken már sokkal jobban kivehetők az egyes különálló pontok.

Azonban a térkép legnagyobb érdekessége az, hogy valami – számunkra fontos összefüggés – nagyon is látható módon megmutatkozik rajta. Ha ugyanis Közép-Európára tekintünk, akkor a Kárpátok vonala látványosan kirajzolódik. Ez a *természeti határvonal* szinte tökéletesen megrajzolja az egykori Nagy-Magyarország határait. *Az egykori (Nagy-)Magyarország tehát nem megkonstruált, kitalált, közzővel és vonalzóval megrajzolt ország – hanem: organikus (volt).*

Európa népei és etnikai/politikai határai organikus képződmények. – Az Európai Unióból (EU) azért sem lehet Európai Egyesült Államok, mert *Európa népei és etnikai/politikai határai organikus képződmények* – még akkor is, például Magyarország esetében, ha *igazságtalanul vonnak/vontak meg új (ideiglenes, azaz nem-organikus: életidegen) határokat.* Az Európai Egyesült Államok víziója *Európa népeinek organikus létét számolná fel.* Az EU *revitalizálása* viszont az *organikus alapok* fölerősítésével lenne csak végrehajtható. Ennek (egyik, de releváns) alapmodellje lehet(ne) a *Kárpát-Haza* élet- és értékvilágának föltámasztása. *A revitalizálás helyett egyelőre azonban nemcsak az európai erdők, de az emberek/népek is fogynak/pusztulnak.*³²

Mi lett volna, ha nincs Trianon? – Ám éppen ezért is érdekes és tanulságos gondolat-kísérlet annak végiggondolása – *mi lett volna, ha: nincs Trianon!?*

Ezt a gondolat-kísérletet – nem pusztán spekulatív alapon, hanem demográfiai és statisztikai adatokkal – végrehajtotta *Csonka Ákos*.³³

A fgyelemre méltó elemzésből ide most csak két beszédes táblázatot másolok:

A magyarok arányainak változása az egyes elcsatolt területeken

Nép	Magyarok száma 1920-ban	Magyarok szám 2011-ben	Különbség abszolút értékben	Különbség százalékban
Felvidék/Szlovákia	900 ezer	500 ezer	-400 ezer	-43% ▼
Erdély	1,7 millió	1,2 millió	-500 ezer	-29% ▼
Délvidék/Vajdaság	300 ezer (1961-ben 440 ezer)	250 ezer	-50 ezer/190 ezer	-29,5% ▼
Kárpátalja	180 ezer	150 ezer	-30 ezer	-16% ▼

Nemzetiségi arányok változása a Kárpát-medencében

Nemzetiség	Számuk 1920-ban	Számuk 2011-ben	Különbség abszolút értékben	Különbség százalékban
Szlovák	1,9 millió	4,4 millió	+2,5 millió	132% ▲
Román	3 millió	4,8 millió	+1,8 millió	60% ▲
Szerb	200 ezer	1,3 millió	+1,1 millió	550% ▲
Ukrán-ruszin	350 ezer	1 millió	+650 ezer	186% ▲
Magyarok (Magyarországon)	7,2 millió	9,4 millió	+2,2 millió	32% ▲

Ezek után mit tudunk mondani a jövőnkéről?

IV.

A jövő: van-e lehetőség a trauma feldolgozására?

A traumatizáltság negatív hatással van a társadalmi nagycsoport (a „magyar sorsközösség”) identitásának szerveződésére. A feldolgozás gátlása az áldozati szerep kialakítását idézi elő és rögzíti: patolgikussá is teheti. A kollektív emlékezetben az áldozat szerepe tehát életben tart(hat)ja az érzelmi traumát, amely így és ezért továbbadódik a későbbi generációkra. A trianoni egyezmény feldolgozása azért különösen bonyolult és nehéz, mert a határon túli magyarság helyzete, és az ezzel kapcsolatos politikai-gazdasági ügyek (nemcsak hazánk, hanem a szomszédos országok részéről is) folyamatosan a jelenben tartják a múlt negatív történéseit, és automatikusan emlékeztetnek rá: *az egykori „nagy Trianon” „kis-trianonok” szinte végtelen sorozata követte és követi.*

Kis-trianonok. – Ilyen „kis-trianon” volt például a marosvásárhelyi „fekete március”: 1990. március 19–20-án véres összecsapások voltak románok és magyarok között stb.³⁴ – *Pápalátogatások Romániában:* II. János Pál romániai látogatása (1999. május 31. – június 2.) során a magyarok nagyon szerették volna, ha elment volna Erdélybe és misézhetett volna Csíksomlyón is. Am erre nem kerülhetett sor, mert ezt a (jogos) nemzetipolitikai érdeket felülírta az ortodoxiával való megbékélés egyházpolitikai/diplomáciai gesztusa. – Ferenc pápa már ellátogathatott Csíksomlyóra, misézhetett is,³⁵ ám a román hatóságok nem engedték a pápát magyar feliratú miseruhában misézni.³⁶ – Minderre következett az *úzvölgyi temetőgyalázás*, a román hatóságok és politikai tényezők cselekvő közreműködésével: „Székelyföldi civilek élőlánccal próbálták megakadályozni, hogy román csoportok bejuthassanak az úzvölgyi katonatemetőbe, ahol egy törvénytelenül állított román parcellát és emlékművet akartak felavatni. Magyar keresztet dobáltak ki román szélsőségesek a több mint százéves erdélyi temetőből. A magyar külügy bekerette a román nagykövetet, aki azonban nem jelent meg. A román külügy szükségtelennek tartja a nem konstruktívnek nevezett külső beavatkozásokat.”³⁷

A *nagy Trianon* után ezek a 99/100 éve ismétlődő mindennapi *kis-trianonok* a rideg valóság. Az ismétlődések viszont azért lehetségesek, mert a nagy Trianon igazi történetét még mindig nem lehet elbeszélni.

A spontán gyógyulás, élni akarás és a természetes, tehát társas-társadalmi terápiás önkorrektív folyamatokban az idő múlásával a traumákat is békévé tudja/tudná oldani az emlékezet – *de az újabb traumák folyamatosan emlékeztetnek a régi traumákra (is), mert fűtik őket az ellenségek: a titkok, tabuk = a bizalomhiány.*³⁸

Ezért különösen fontos kezdeményezés (lehet) a *Nemzeti Összetartozás Napja*.

Nemzeti Összetartozás Napja:
június 4.

(politikai pszichológiai naplójegyzetemből)

Ez a nap a trianoni békediktátum aláírásának évfordulója. Az Orbán-kormány a 2010-es hatalomra kerülése után hívta életre ezt a megemlékezési alkalmat. Afféle liturgikus nap ez, amely ugyan a tragédiára is emlékszik, de inkább azt szeretné, hogy a „megmaradás”, valamiféle „újjászületés”, sőt „feltámadás” is legyen belőle. Ezt a dinamikus ívet rajzolja ki a 2019-ben a kormányzati rendezésben előadott „nemzeti összetartozás” dramaturgiája is. Az országon belül és az elcsatolt területeken is megemlékezéseket tartanak. A központi rendezvény kiemelt eseménye a határon túli és a magyarországi

iskolák diákjainak közös éneklése volt a Kossuth téren. Összesen hétezer diák énekelt a *Kézfogás* című dalt az Országház előtt a Kossuth-díjas énekes-zeneszerző, Szarka Tamás vezényletével. Ezzel egyidőben pedig több mint 150 határon túli és magyarországi iskolában énekeltek a dalt.³⁹

Valóban felemelő volt! Ám ez az érzés csak akkor lehet(ne) katartikus, ha a *valódi és kemény igazság nem sikkad(na) el a puha érzelmekben*.

Orbán Viktor beszédéről is szólnom kell. Egy ízig-vérig politikai beszéd volt, és noha *emelkedett* is volt, azaz a magyar nemzeti tartást és büszkeséget is felmutatta – Orbán Viktor-osan *hatalommotivált* is volt. Ez így rendjén is lett volna, elvégre egy politikus szónokolt, nem egy tudós történész adta elő racionális értelmezését a történeti/politikai események és összefüggések rejtelmes fordulatairól. A miniszterelnöki politikai látomásban tehát az emelkedettség retorikája az „erő” jogos használatának valamiféle büszke felmutatásába is átlendült; akkor volt ez némileg túlzó, inkább egy kívánatosnak vélt jövőbeli állapot vizionálása (nekem legalább is úgy tűnt), amikor a magyar katonai erőről is szólt a gazdasági, a kulturális gyarapodásunk büszke listázásával együtt.⁴⁰

Egyébként a legtöbb megállapításával egyetértek, különösen azzal, hogy az országcsonkítás mindig is igazságtalan marad, legfeljebb az idő múlása enyhítheti a fájdalmat. A V4-es politikai szövetségépítés is szükséges, de a közvetlen politikai érdekek megfontolásainak alárendelt taktikának tartom, noha Orbán Viktor implicite a *stratégiai távlatú magyar Kárpát-medencei összefogást* is szándékozik építeni. Ő politikus, tehát a napi taktikázásokba szorítva dolgozik – én nem. Ezért kimondom: *a trianoni igazságtalanság hangoztatása csak akkor nem pusztá politikai retorikai fogás, ha a trianoni békediktátum döntési mechanizmusát (embereket, intézményeket, érdekeket) konkrétan nevíükön nevezve feltárjuk és elbeszéljük az események valóságos összefüggéseit*.

És ez bizony még mindig zavarosan és hiányosan történik.

Miért?

Hipotetikus válasz-kísérletem:

A Trianon-kutatások maguk is a Trianon-szindróma hordozói.

Sommás ítéletem természetesen nem vonja kétségbe az eddig végzett, különböző szakmai (történeti, szociológiai, néprajzi, irodalomtudományi, művelődéstörténeti, politológiai stb.) alapokon megírt Trianon-elemzések fontosságát, kiválóságát, jelentőségét. Pusztán arra utalok, hogy *a Trianon-kutatások maguk is a Trianon-szindróma hordozói: az „igazság” és a „paradigma” túlfűtött feszültsége jellemzi – mindközönként: politikai-ideológiai elfogultságok, előítéletek, sztereotípiák keresztül-kasul átszövik ezt a témát/területet, a tudományos-módszertani „fegyelem” keretei között is, mondhatni szükségszerűen, éppen a történeti-politikai (túl)érzékenység miatt*.

Nézzünk erre néhány példát. – A rendkívül szerteágazó Trianon-szakirodalomból, annak is elsősorban hazai terméséből, én most csak két, egymástól nagyon távol álló, ám éppen ezért is tanulságos (mert vitára serkentő) vezető és tekintélyes szaktörténész – *Raffay Ernő és Romsics Ignác* – munkásságára utalok.⁴¹

Megemlítek még három tudás- és tudománypszichológiai problémát is:

- *MTA Lendület-Trianon 100 Kutatócsoport* – az akadémiai tudományos tudás intézményes művelői.⁴²
- *Trianon Kutatóintézet* – a tudományos tudás nem-akadémiai intézményes művelői.⁴³
- *Az akadémiai és tudományos paradigmákon kívüli, ám az „igazságnak” mélyen elkötelezett magányos harcosok*, akik azonban kisebb-nagyobb szimpatizáns-táborukon túl is érdeklődést váltanak/válthatnak ki.⁴⁴

A paradigmaticus kötöttségek tudás- és tudományszociológiai keretei által meghatározott, szinte egymást kizáró látásmódok, eltérő történeti és ideológiai/politikai ítéletek a szaktudományos értékvilágokat is differenciálják/pluralizálják: ez (lenne) a *tudományos viták* lényege – nem mellesleg *a Trianon-szindróma artikulálása segítségével a Trianon-trauma gyógyítását is így talán elősegíthetik.*

A tudomány (csak) erre képes – ám ez sem kevés.⁴⁵

(Utószó: *A szimbolikus erőter lehetőségei*) A kollektív trauma feloldása/gyógyítása a *szimbolikus erőter* átrajzolásával/átkeretezésével is lehetséges.

Például így:

Egy nemzetközi/világtörténeti példa: a modern Izrael állam megalapítása (1948)

Visszatérés és államalapítás az ősi (szent)földön

– amikor a szimbolikus erőter nem csak szimbolikus...

*

KIS/MAGYAR PÉLDA:

Szent Korona:

A Szent Koronát a Honvéd Koronaőrsg őrzi az Országházban.⁴⁶

Szent Jobb-körmenet – augusztus 20.⁴⁷
Államlélektani re/szakralizáció

KIS/MAGYAR PÉLDA:
a csíksomlyói búcsú/zarándoklat⁴⁸
Néplélektani re/szakralizáció

A KÁRPÁT-MEDENCE
 szakrális földrajza és pszichogeográfija⁴⁹
Területi lélek(re)vízió

– amikor a szimbolikus erőtér (még) csak szimbolikus...

Lehet(ne) egyesíteni a Kárpát-medence népeit?

Nem az egykori Osztrák–Magyar Monarchiát, mint birodalmat, kellene föltámasztani – hanem a Kárpát-medencei organikus tájegységben élő nemzetek egymás mellé rendelt szövetségét.

A Kárpát-medencei organikus tájegységben élő népek és nemzetek egymás mellé rendelt szövetsége ugyanis az a politikai és állami szervező erő lehet(ne), ami a népi/nemzeti lokalitások autonómiáján és szuverenitásán alapul(hatna). A jövő kihívásait – a közös túlélés esélyeit – így lehetne valószínűleg inkább optimalizálni, mint a kompetitív/háborús konfliktuskezelések „jól bevált” eddigi gyakorlatával. Az elmúlt 100 év kis- és nagy-trianoni „megoldásai” ugyanis nem a túlélést, hanem csak a romlást, a bomlást „optimalizálták”. Am hogy ez ne így folytatódjon, annak kettő, nagyon kemény, az elmúlt 100 évben a politikai-hatalmi viszonyokba („örökre”?) bebetonozódott feltételrendszer re-víziójára van/lenne szükség:

Stratégiai dimenzió:

- az első világháború utáni trianoni,
- majd a második világháborút követő párizsi békediktátumok újratárgyalása.

Taktikai dimenzió – a stratégiai célok érdekében:

- a politikai taktikázgatás retorikai/dramaturgiai homálya, ilyen-olyan (látszólag célszerű, azaz diplomatikus) mutatványok, mellébeszélések nélkül –
- ám legalább olyan hittel, hazaszeretettel és kommunikációs készséggel, mint amivel Apponyi Albert lépett fel 100 évvel ezelőtt a trianoni színjátékban.

*

Az éppen aktuális politikai realitások ugyan ma sem kedvezőek, de a „kis-trianonok” leleplezése, az ellenük való fellépés igenis lehetséges – így is építve TrianONjaink Kárpát-medencei lokalitásait: *a megbékélés organikus otthonait és szigeteit* (még az Úz völgyében is – talán).

Lehet=Ne/m!/?

IRODALOM

- Anka László 2018, Apponyi Albert védőbeszéde. *Magyar Idők*, január 16. – <https://www.magyaridok.hu/velemenyi/apponyi-albert-vedobeszede-2633815/>
- Apponyi Albert 1920, *Apponyi Albert párizsi beszéde*. In: Zeidler Miklós: Apponyi Albert párizsi beszéde / Forrásközlés. *Rubicon*, 1–2. sz. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/apponyi_albert_parizsi_beszede_forraskozles/
- Badinyi Jós Ferenc 2017, *Trianon és a harmadik világháború*. Angyal Menedék Kiadó, Budapest
- Baechler, J. 2013, Outline of Psychology of War. *Res Militaris*, vol.3. n°3. – http://resmilitaris.net/ressources/10180/17/res_militaris_article_baechler_outline_of_a_psychology_of_war.pdf
- Balázs Géza 2016, Trianon és a magyar nyelv. *Nyelvünk és Kultúránk*, 1–4: 24–32.
- Bar-Tal, D. – Halperin, E. 2013, The Psychology of Intractable Conflicts: Eruption, Escalation, and Peacemaking. In: Huddy, L. – Sears, D. O. – Levy, J. S. (eds.): i. m. 923–956.
- Bánffy Miklós 2013, *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év*. Helikon Kiadó, Budapest
- Benda Jenő 1920/2013, *A béke kávéházaitján. Egy újságíró naplója a párizsi békekonferenciáról*. Méry Ratio Kiadó, Kisebbségért – Pro Minoritate Alapítvány
- Békési Júlia Boglárka 2015, Versenyfutás a labirintusban: a kisebbségi magyar pluralizmus Romániában. In: Garaczi Imre (szerk.): *Nemzeti integráció, autonómia és szakrális múlt a Kárpát-medencében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 145–159.
- Bogár László 2011, *Lefelé a létezés lejtőin*. Kairosz Kiadó, Budapest
- Boros Géza 2003, Trianon köztéri revíziója 1990–2002. *Mozgó Világ*, 2. sz. – <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00036/02Boros.html>
- Bögre Zsuzsanna, Keszei András és Ö. Kovács József (szerk.) 2012, *Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Csonka Ákos 2016, Így nézhetne ki a Kárpát-medence etnikai térszerkezete, ha nincs Trianon. *Körkép*, jan. 2. – <https://korkep.sk/cikkek/mindennapjaink/2016/01/02/igy-nezhetne-ki-ma-a-karpat-medence-ha-nincs-trianon/>
- Daruvár, Yves de 1999, *A trianoni magyar sors*. Püski Kiadó, Budapest
- Diószegi István 1994, *A hatalmi politika másfél évszázada*. MTA, Budapest
- Domonkosi Ágnes 2015, Metonimikus és metaforikus leképezések a trianoni trauma fogalmi feldolgozásában. In: Kuser Judit és Loboczkó János (szerk.) *Trauma és válság a századfordulón: Irodalom, művészet, filozófia*. Eger, EKF Liceum Kiadó, 85–99.
- Drábik János 2018, *Százéves Trianon. Döntsük meg? Törődünk bele? Kik Trianon igazi felelősei?* Gold Book
- Duray Miklós 2010, *A megvalósult elképzelhetetlen. A trianoni békediktátum 90. évfordulójára*. Trianon Kutatóintézet, Budapest
- Erős Ferenc 2007, *Trauma és történelem. Szociálpszichológiai és pszichoanalitikus tanulmányok*. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest
- Farkas Attila 2015, Etnikai sztereotípiák az angol pamfletirodalomban. *Studia Mundi*, 02. 03: 21–32. – http://real.mtak.hu/38967/1/Studia_Mundi_Vol_2_No_3_3_Farkas.pdf
- Fazakas Ferenc 1973, Trianon és a magyar nép fennmaradása. *Szittyakürt* – Fazekas Ferenc: Trianon és a Magyar Nép Fennmaradása (online)
- Fejtő Ferenc 1990, *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria-Magyarország szétrombolása*. Atlantisz Kiadó, Budapest
- Fischer, R. J. – Kelman, H. C. – Nan, S. A. 2013, Conflict Analysis and Resolution. In: Huddy, L. – Sears, D. O. – Lenny, J. S. (eds.): i. m. 489–524.
- Fülöp, É., László, J., Csertői, I., Ilg B., Szabó, Zs., Slugoski, B. 2012, Emotional elaboration of collective traumas in historical narratives In: Forgas J. P., Vincze O., László J. (eds.): *Social cognition, communication and narratives*. Sydney Symposium of Social Psychology, New York: Psychology Press – <http://www.sydney Symposium.unsw.edu.au/2012/chapters/chapters.htm>
- Fülöp, É., László, J. 2013 Emotional processes in elaborating a historical trauma in the daily press. In: R.

- Cabecinhas & L. Abadia (eds.): *Narratives and social memory: theoretical and methodological approaches*, Braga: Communication and Society Research Centre, 45–60.
- Fülöp Éva és Kővágó Pál (szerk.) 2018, *A kollektív áldozati szerep szociálpszichológiája*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest
- Glant Tibor (szerk.) 2020, *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz. Az Inquiry és Magyarország jövője, 1917–1918*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet (Magyar Történeti Emlékek, Okmánytárak. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok, 5. köt.) Budapest
- Gulyás László és mtsai. 2019, *Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák–Magyar Monarchia bukása 1914–1918*. A trianoni békediktátum története hét kötetben. Egyesület Közép-Európa Kutatására – <https://univbook.hu/konyv/trianon-nagy-haboru-alatti-elozmenyei-az-osztrak-magyar-monarchia-bukasa-1914-1918-a-trianoni-beked/>
- Gyáni Gábor 2010, *Az elveszített múlt*. Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Gyáni Gábor 2012, Kulturális trauma: adott vagy teremtet. In: Dánél Mónika, Fodor Péter, L. Varga Péter (szerk.): *Esemény – trauma – nyilvánosság*. Ráció Kiadó, Budapest, 38–57.
- Hatos Pál 2018, *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest
- Horel, C. 2017, *Horthy*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Horváth Júlia 2013, *Trianon – a magyar identitás feldolgozatlan traumája*. – https://pszichoblog.blog.hu/2013/07/09/trianoni_trauma
- Huddy, L. – Sears, D. O. – Levy, J. S. (eds.) 2013, *Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford University Press, Oxford–New York
- Keynes, J. M. 1919/2000, *A békeszerződés gazdasági következményei*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Kollányi Károly 2014, *Kárpáti trilógia*. Kráter Kiadó, Pomáz
- Kornis Gyula 1933, *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata I–II. köt.* Franklin Társulat, Budapest
- Kornis Gyula 1939/1943, Az államférfi Horthy. In: *Horthy Miklós*. Singer és Wolfner, Budapest: 213–243. – Az eredeti kiadás 1939 novemberében, Horthy budapesti bevonulásának huszadik évfordulója alkalmából jelent meg.
- Kovács Ernő 1986, *Trianon 1920 – Párizs 1947*. Torontó (A szerző kiadása) – Internet: Kovács Ernő: Trianon 1920 – Párizs 1947 (pdf)
- Kovács Katalin Mária 2018, A magyarság kollektív áldozati hiedelmei és a szlovákokhoz fűződő viszonya Magyarországon és a Felvidéken. – <http://www.pszich.u-szeged.hu/impulzus/wp-content/uploads/2018/11/7-kovacs.pdf>
- Kugler József 2010, Miért fáj nekünk, magyaroknak már közel egy évszázad óta Trianon? *Közép-Európai Közlemények*, 4: 133–139.
- Kulcsár Zsuzsanna 1998, *Egészségpszichológia*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kulcsár Zsuzsanna (szerk.) 2005, *Teher alatt... Pozitív traumafeldolgozás és poszttraumás személyiségfejlődés*. Trefort Kiadó, Budapest
- Kulcsár Zsuzsanna 2009, *Trauma-feldolgozás és vallás*. Trefort Kiadó, Budapest
- Kunt Gergely, L. Balogh Béni, Schmidt Anikó (szerk.) 2018, *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek*. Libri, Budapest
- Lányi Gusztáv 2001, *Rendszerváltozás és politikai pszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest
- Lányi Gusztáv 2016, Magyar történeti-politikai traumák és kollektív emlékezet. Pszichológiai összefüggések. – Előadás. KAPSZLI-Szakmai Napok, Károli Gáspár Református Egyetem, Pszichológiai Intézet, március 18.
- Lányi Gusztáv 2018, Békecsászár/király és/vagy alkalmatlan politikai vezető? Történelmi szociálpszichológiai elemzés IV. Károlyról. – Előadás az „Állam- és nemzetstratégiai mérőföldkövek II.” konferencián. A konferencia helyszíne: Veszprém, MTA VEAB-székház. Időpontja: 2018. december 6. – A konferencia részletes programja itt olvasható: <https://tab.mta.hu/veszpremi-teruleti-bizottsag/esemenyek/allam-es-nemzetstrategiai-merfoldkovek-2> – Az előadásokat/tanulmányokat tartalmazó konferenciakötet előkészületben.
- László János 2012, *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Ligeti Dávid Ádám 2010, A Monarchia békétokevei 1917–18-ban Arz tábornok emlékiratainak tükrében. In: Háda, Béla; Ligeti, Dávid; Majoros, István; Maruzsa, Zoltán; Merényi, Krisztina (szerk.), *Nemzetek és birodalmak: Diószegi István 80 éves*. Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, pp. 393–406. – http://real.mtak.hu/55177/1/Ligeti_David_A_Monarchia_beketorekvesei_u.pdf
- Nánay Mihály 2018, *Habsburg József főherceg. A katona és a politikus: 1914–1924*. Unicus Kiadó
- Ormos Mária 2004, Trón az ingoványon. Károly császár és király kísérletei egy birodalom megmentésére. *Rubicon*, 10. sz.
- Ottlik László 1934, *Pax Hungarica. Magyar Szemle*, november
- Pataki Ferenc, 2000, *Rendszerváltók és bűnbakok*. Osiris Kiadó, Budapest
- Pataki Ferenc 2001, *Élettörténet és identitás*. Osiris Kiadó, Budapest

- Popély Gyula 2019, A magyarellenes propaganda Szlovákia függetlenségének egyik pillére? *Trianoni Szemle*, január–június, 127–133.
- Pungur József 2009, A Trianon kérdés időszerezése. – <http://www.magtudin.org/Pungur%20J.%20Trianon.htm>
- Raffay Ernő 1990, *Trianon titkai. Avagy hogyan bántak el országunkkal...* Tornado Dannenija Kft, Budapest
- Raffay Ernő (szerk.) 2019, *Trianon 100*. Magyar Menedék Kiadó, Budapest
- Romsics Gergely 2004, *Mítosz és emlékezet. A Habsburg Birodalom felbomlása az osztrák és a magyar politikai elit emlékirat-irodalomban*. L'Harmattan, Budapest
- Romsics Gergely 2010, *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Romsics Ignác 2017, *A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok*. Helikon Kiadó, Budapest
- Romsics Ignác 2018, *Erdély elvesztése 1918–1947*. Helikon Kiadó, Budapest
- Sloterdijk, P. 2015, *Harag és idő. Politikai-pszichológiai kísérlet*. Typotex Kiadó, Budapest
- Speidl Zoltán 2012, *Végállomás: Madeira. Királykérdés Magyarországon 1919–1921*. Kairosz Kiadó, Budapest
- Taylor, A. J. P. 1988, *Az első világháború képes krónikája*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Teleki Pál 1934, A „Dunauram” problémája. In: Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Atheneum Kiadó, Budapest, 2019 (1934): 254–275.
- Zeidler Miklós 2001, *A revíziós gondolat*. Osiris Kiadó, Budapest
- Zeidler Miklós 2002, *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Teleki László Alapítvány, Budapest
- Zeidler Miklós (szerk.) 2020, *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest
- Zima András 2016, Dinasztikus hűség egy dinasztianélküli korban. In: Glässer Norbert, Zima András és Nagyillés Anikó (szerk.): „A királyhűség jól bevált útján...”. *Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867–1918 között*. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 445–456.

JEGYZETEK

- 1 Apponyi 1920.
- 2 Bogár 2011, Bögre, Keszei és Ö. Kovács 2012, Gyáni 2010, 2012, Erős 2007, Kulcsár 1998, 2005, 2009, Lányi 2016, Sloterdijk 2015.
- 3 Kugler 2010.
- 4 Noha például „Mohács” még mindig nem pusztán tananyag a magyar kollektív történeti és politikai emlékezetben. A „kereszténység védőbástyája” sem csak valami mitologikus és hangzatos retorikai fordulat.
- 5 Lásd ehhez Fülöp, László, Csertő, Ilg, Szabó és Slugoski 2012. – Fülöp és László 2013. – Fülöp és Kővágó 2018. – Lásd még: Horváth 2013. – László 2012: 209-272. – Kovács 2018.
- 6 Lásd ehhez Lányi 2001, Pataki 2000, 2001.
- 7 Daruvár 1999, Zeidler 2001, 2002.
- 8 Boros 2003, Fazakas 1973, Kovács 1986, Pungur 2009.
- 9 A békeszerződést = *diktátumot* a felek, budapesti idő szerint 1920. június 4-én 16:32-kor írták alá a versailles-i Nagy Trianon-kastély 52 méter hosszú és 7 méter széles folyosóján, a La galerie des Cottes-ben. Lásd: A trianoni békeszerződés teljes szövege 1921. évi XXXIII. törvénycikk. https://intermatrix.hu/samples/trianoni_beke.pdf Vö.: 85 éve írták alá a trianoni békeszerződést. *Múlt-Kor*, 2005, június 3. <https://multkor.hu/cikk.php?id=9982>– Lásd még: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Trianon> [b%C3%A9keszerz%C5%91d%C3%A9s](https://hu.wikipedia.org/wiki/Trianon_b%C3%A9keszerz%C5%91d%C3%A9s)
- 10 Anka 2018.
- 11 Az Apponyi Albert vezette delegáció politikai és lelki kálváriájáról kiváló beszámolókat írt Benda Jenő 1920/2013. – Természetesen nem Apponyi Alberten múltott a „békeszerződés” (magyar szempontból lehetséges) sikere vagy kudarca. <http://1914-1918.btk.mta.hu/terkepek?start=20>
- 12 Nyilvánvalóan én is csak néhány szálal tudok most kihúzni abból a hatalmas gubancból, ami a trianoni traumát jellemzi.
- 13 Az itt következő gondolatmenetben támaszkodom erre az előadásomra is: Lányi 2018.
- 14 A politikai színpadon előadott politikai/diplomáciai játszmák részletes elemzését most mellőzöm, nem beszélve a színpalak mögötti boszorkánykonyhákban kiforralt mesterkedésekről.
- 15 A politikai konfliktuselemzés átfogó pszichológiai elemzéséhez lásd: Fishher, Kelman és Nan 2013. – A „makacs” konfliktusok pszichológiai elemzéséhez lásd: Bar-Tal és Halperin 2013. – A háború/k szinpadon előadott politikai/diplomáciai játszmák részletes elemzéséhez lásd: Baechler 2013. – Rövid és olvasható ismertetés, pszichológia-történeti áttekintés a „háború pszichológiájával” foglalkozó elemzésekről, művekről, az első világháborúval foglalkozó pszichológiai elemzésekről is: Taylor 2014.
- 16 Diószegi 1994: 286.
- 17 1916–1918 között I. Károly néven osztrák császár, IV. Károly néven magyar király. – A Habsburg-Lotaringiai-ház utolsó uralkodója.
- 18 Fejtő Ferenc IV. Károly különbéke-próbálkozásait úgy értékeli, hogy ezek Európát is megment-

- hették volna, mert megelőzhetők volna az USA megerősödését, amely túlzott mértékétől már az antant országokban is tartottak a háború alatt. Vö.: Fejtő 1990: 172–174. – Lásd még: Ligeti 2010. – Romsics G. 2010.
- 20 Károlyi Mihály politikai tevékenységének szövevényes problémáit, történeti szakirodalmi feldolgozásainak is bonyodalmas kacskaringóit én most szándékosan mellőzöm, ám két jeles történeti munkát mégis megemlítek, mert számomra is fontosak voltak. Lásd: Hatos 2018. és Romsics G. 2004: 82–89. – Nem történeti szakmunka, ám még pszichobiográfiai elemzésnek is kiváló Bánffy Miklós jellemrajza Károlyi Mihályról, lásd Bánffy 2013: 55–85.
- 21 IV. Károly első visszatérési kísérlete: 1921. március 27. – április 5. Második kísérlete: 1921. október 20. – október 31. – A témával kapcsolatban lásd: Horel 2014: 113–127, Romsics I. 2017: 69–116, Ormos 2004, Speidl 2012, Zima 2016.
- 22 A versailles-i békeszerződést John Maynard Keynes: *A békeszerződés gazdasági következményei* címmel 1919 őszén megírt munkájában minősítette „kathágoi békének”. Lásd: Keynes 1919/2000: 263. – Lásd még Keynes szövegének (is) kiváló retorikai és pszichológiai elemzését: Farkas 2015. – A probléma kognitív nyelvészeti és pszicholingvisztikai vetületeit lásd Domokosi 2015. – Sokkal tágabb értelemben, a magyar nyelv állapota, változásai Trianon következtében, igencsak fontos összefüggésekre utal (lásd pl. Balázs 2016). – Ezekkel a nagyon is lényeges (rész-)problémákkal én azonban most nem foglalkozom.
- 23 József főherceg, aki szintén kiváló és népszerű katonai vezető volt (ráadásul 1918-ban IV. Károly homo regiusnak nevezte ki), azért nem lehetett kormányzó, noha 1919-ben rövid ideig már az volt, mert mint Habsburg nem volt elfogadható az antant számára. Vö.: Nánay 2018.
- 24 Horthy Miklós = az „erős vezető”-képzet korabeli kurzus- és propagandairódmált mellőzve most csak egy tudományosan is értékes, azaz értékelhető szerzőre és két munkájára utalok: Kornis 1933. – Kornis 1939/43.
- 25 Magyarország hegy- és vízrajzi térképe. Mérték 1:1,800.000, Pokorny Tódor térképe 1898-ból https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Kir%C3%A1lys%C3%A1g#/media/F%C3%A1jl:Pokorny_T%C3%B3dor_1898.jpg
- 26 Teleki Pál: Erdély, 1940, A Kárpát-medence egysége. – Idézi: Kollányi 2014: 355.
- 27 Ottlik László: Pax Hungarica. *Magyar Szemle*, 1934, november. – Idézi: Kollányi 2014: 353–354.
- 28 Teleki 2019 (1934): 273. – Kiemelés: LG.
- 29 Teleki Pál miniszterelnök „vörös térképe”, mely Magyarország nemzetiségeit mutatja az 1910-es népszámlálás alapján. https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Kir%C3%A1lys%C3%A1g#/media/F%C3%A1jl:Ethnographic_map_of_hungary_1910_by_teleki_carte_rouge.jpg
- 30 Teleki 2019 (1934): 7–46.
- 31 <https://avilagtitkai.com/articles/view/a-magyar-sag-dialala-ezen-az-europa-terkepen-meg-mindig-felsejlik-a-regi-nagy-magyarorszag-2017-november-20>.
- 32 A bevándorlás/bevándoroltatás (2015 óta különösen kiéleződött, felgyorsult) konfliktusos folyamatát itt most szándékosan nem kapcsolom be az elemzésembbe, de nagyon is kellene!
- 33 Csonka 2016.
- 34 Lásd: <https://mult-kor.hu/a-marosvasarhelyi-fekete-marcius-20150319>
- 35 „Johannis elnök: „Románia példamutatóan biztosítja a kisebbségek és a felekezetek jogait”. – <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-05/ferenc-papa-romania-beszed-az-elnokhoz.html>
- 36 <https://filantropikum.com/botrany-csiksomlyo-papalatogatas-roman-hatosagok/>
- 37 https://index.hu/video/2019/06/07/romania_szekelyfold_uzvolgyi_temeto_video_felvetel/
- 38 Lásd ehhez Békési 2015. – Duray 2010. – Popély 2019.
- 39 <https://www.hirado.hu/belfold/kozelet/cikk/2019/06/04/nemzeti-osszetartozas-tobb-ezer-diak-enekel-egyutt-video>
- 40 <https://www.hirado.hu/belfold/kozelet/cikk/2019/06/04/orban-batran-kihuzhatjuk-magunkat-megmaradtunk/>
- 41 Lásd például: Raffay 1990, 2019. – Romsics I. 2018.
- 42 Részleteket itt tudhatunk meg: <https://www.trianon100.hu/>
- 43 Részletek: „Trianon, és ami mögötte van – beszélgetés Szidiropulosz Archimédesszel”. <http://napkeletegyeselet.hu/hu/erdekessegek/toertenelem/50-trianon-es-ami-moegoette-van-beszeltetes-szidiropulosz-archimedeszel>
- 44 Így például Drábik János 2018. – Badinyi Jós Ferenc 2017.
- 45 Ebben az értelemben is figyelemre méltó eredménynek tartom, többek között, Glant (2020), Gulyás és mtsai. (2019), Kunt és mtsai. (2018), Zeidler (2020) munkáit – és még folytathatnám. Tehát nem (teljesen) reménytelen a helyzet – ha a tudományos alkotóerő felől vizsgáljuk a „Trianon-traumát”.
- 46 <https://www.kormany.hu/hu/mo/az-orszaggyules/a-torvenyhozozaratomrol>
- 47 http://www.esztergomi-ersekseg.hu/?fm=2&am=13&op=augusztus_20_12kep
- 48 <http://www.dehir.hu/belfold/semjen-a-csiksomlyoi-zarandoklat-megerosit-hitunkben-es-magyar-sagunkban/2013/05/18/>